

Llibres i lectura per a infants en llengua catalana. Un model de resistència cultural (1939-1975)

RAMON BASSA I MARTÍN

INTRODUCCIÓ

La intenció d'aquest capítol és donar a conèixer i destacar els valors pedagògics que la literatura infantil i juvenil catalana ha volgut —i ha pogut— transmetre durant l'època franquista. Cada època ha tengut una visió de la infància i la joventut i de la seva educació i, en conseqüència, ha variat el tractament del missatge incorporat al llibre infantil, i més en una època de tant de controls ideològics i polítics com fou l'època franquista.¹

El llibre infantil és un dels productes de viure en societat lligat a posseir un llenguatge i una cultura, i com a tal es converteix en un objecte d'estudi i d'anàlisi des de la perspectiva de les Ciències de l'Educació; i pel fet que viure en societat suposa també unes pautes de conducta, una transmissió cultural, d'idees, de conductes, i en conseqüència suposa una acció continuada en el temps i en un espai geogràfic concret, uns models, i per tant és una forma d'educació.

La història de la infància i de l'educació ens ensenya que, fins que la societat no dirigeix la seva mirada sobre aquesta etapa evolutiva de la persona humana, no sorgeix el concepte d'infància com a entitat pròpia, i en molts de països cal remuntar-se a finals del segle XVIII perquè això es produeixi, i en conseqüència no pot existir, de fet, una literatura per a infants o joves. Existirà un llibre concret amb principis d'educació o de contingut moral destinat a un infant concret, fill o familiar de l'autor, o per a un príncep o un fill de nobles importants, però no el llibre de producció literària dedicat específicament a la infància. També cal dir que

1. Les fonts completes i documentades de les dades que s'expressen en aquest escrit es troben en aquestes obres: BASSA I MARTÍN, Ramon, *Literatura infantil i juvenil catalana i educació (1939-1985)*, Palma, Moll - Govern Balear, Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, 1994; BASSA I MARTÍN, Ramon, *Literatura infantil, missatge educatiu i intervenció socio-educativa*, Palma, Universitat de les Illes Balears - Fundació Barcelona, 1995. Ambdues són fruit de la tesi doctoral presentada el 1988.

l'escàs nombre de lectors era un factor en contra d'una literatura per a la infància, i quasi per als adults no escolaritzats.

Per tant, a l'hora d'estudiar la literatura infantil i juvenil hem de tenir en compte els condicionaments i els components socioculturals (la cultura, la llengua, els patrons, les normes, els valors, els codis, les formes, les significacions, la ideologia, els símbols i les creences, la idea de País, que han intervingut en la seva elaboració i als quals no escapa la producció literària.

Dels anteriors treballs que he publicat com a resultat de la meua tesi doctoral, que abracen el període 1939-1985,² en el present capítol del llibre presentaré les etapes del període de postguerra (1939-1961), el de recobriment (1962-1970) i, més breument, el de retraïment d'autors que es dona entre 1971 i 1975 al mateix temps que s'intensificava la lluita reivindicativa a la societat catalana (assemblees obreres i d'intel·lectuals, manifestacions, vagues...) i a l'Estat.

1. EL PRIMER PERÍODE DEL FRANQUISME (1936-1943). EL CONTROL IDEOLÒGIC I LES COMISIONES DEPURADORAS DE LIBROS

No es poden entendre les repressions i els controls sobre la literatura infantil en català sense fer menció de com des del primer moment, ja l'any 1936, l'exèrcit rebel anava imposant les seves lleis sobre els territoris conquerits per controlar qualsevol forma d'expressió escrita.

D'entrada, a la literatura infantil i juvenil en llengua catalana li queden vedades certes àrees i formes d'intervenció socioeducativa, especialment els mitjans de comunicació i l'educació, sota el control i la censura de les publicacions escolars.

D'aquí, doncs, que per entendre com s'interrelacionen els elements que configuren el llibre infantil calgui conjugar la informació, la documentació i l'anàlisi d'una sèrie de camps. Entre els més importants, destacariem:

- La història sociocultural en què es troba cada país concret.
- La història i l'anàlisi de les idees i les actuacions educatives existents en cada període.
- La història i l'anàlisi del llibre per a infants, partint dels d'imaginació i veient els models dels llibres de coneixement i de lectura escolars.
- Estudiar les etapes sociohistòriques concretes i l'evolució que ha seguit i que ha marcat el llibre per a infants. Aquest aspecte demana una metodologia i unes hipòtesis que la sustentin, per no caure en una llista de descripcions

aïllades sense cap relació amb les causes socials, cultures, històriques i polítiques que els han marcat.

- L'estudi i la història de les il·lustracions dels llibres per a infants.

El llibre, i en especial el llibre per a infants, sempre ha estat vist per les ideologies autoritàries com un element d'inculcació d'idees, i, per tant, com un possible perill de difusió d'informació diferent que cal controlar. La creació literària té un component imaginatiu i lliure dins la difusió de llibres, i el seu missatge educatiu és una mostra més de l'observació de Jerome Bruner (1988) quan afirma que «tal vez sea ése el motivo por el cual los tiranos odian y temen tanto a los poetas y los novelistas y, también, a los historiadores. Aún más de lo que temen y odian a los científicos, quienes, aunque construyan mundos posibles, no dejan espacio para que se formulen otras posibles perspectivas personales sobre esos mundos».³

Venen a confirmar aquests controls ideològics les primeres disposicions sobre el llibre infantil i sobre la lectura i les biblioteques que establí el règim franquista, i per això tampoc deixa de sorprendre'ns la seva rapidesa a legislar sobre aquests temes, ja un mes i mig després del sollevament militar de juliol de 1936. Així, una *Orden* de 4 setembre de 1936 inaugurava —en paraules de Gregorio Cámara Villar— la depuració del material educatiu ordenant la «incautación y destrucción de cuantas obras de matiz socialista o comunista se hallan en bibliotecas ambulantes o escuelas»,⁴ en clara referència a les biblioteques ambulants per als pobles que havia establert el Ministeri d'Instrucció Pública de la Segona República. El contingut de les obres de lectura passarien a respondre a «los sanos principios de la Religión y de la Moral cristianas, y que exalten, con sus ejemplos, el patriotismo de la niñez».⁵ I aquest control ideològic i de contingut també s'estenia a l'ensenyament secundari, i fins i tot a la universitat, com exemple, l'*Orden* que indicava que «los Directores de los institutos, en primer término, y en ulterior instancia los Rectores de las Universidades, cuidarán de que en los libros no haya cosa alguna que se oponga a la moral cristiana, ni a los sanos ideales de ciudadanía y patriotismo, que deben arraigar en el ánimo de los adolescentes, como la mayor cosecha en la obra de la educación».⁶

A aquestes lleis cal afegir-hi la censura militar que exercia el governador civil de cada zona, per ser un període de guerra. Així, ja el decret de 23 de desembre de 1936 (BOE del 24-12-1936) contra la producció i la difusió de «material impreso pornográfico y disolvente», establia en l'article 1r: «Se declaran ilícitos la

3. Citat per BRUNER, J., *Realidad mental y mundos posibles*, Barcelona, Gedisa, 1986, p. 63.

4. CÁMARA VILLAR, G., *Nacional-catolicismo y Escuela. La socialización política del franquismo (1936-1951)*, Jaén, Hesperia, 1984, p. 71.

5. *Ibidem*.

6. *Ibidem*.

producción, el comercio y circulaciones de libros, periódicos, folletos y toda clase de impresos y grabados pornográficos, de literatura socialista, comunista, libertaria y, en general, disolvente».⁷

En el millor estil de les novel·les de Ray Bradbury o George Orwell, anaren sortint més ordres, com la del 16 de setembre de 1937 que disposava la creació de *Comisiones Depuradoras* de totes las bibliotecas públicas, populares, escolares i sales de lectura. Aquestes comissions, compostes pel rector, un catedràtic de Filosofía i Lletres, un representant de l'autoritat eclesiàstica i quatre vocals, havien de procedir a la retirada de «libros, revistas, folletos, publicaciones, grabados e impresos que contengan en sus textos láminas o estampados con exposición de ideas disolventes, conceptos inmorales, propaganda de doctrinas marxista y todo cuanto signifique falta de respeto a la dignidad de nuestro glorioso Ejército, atentados contra la Patria, menosprecio de la religión Católica y de cuanto se oponga al significado y fines de nuestra Cruzada Nacional»⁸.

També s'estableix una *Ley de Prensa*, de 22 d'abril de 1938, per protegir de «los daños que una libertad entendida al estilo democrático había ocasionado a una masa de lectores diariamente envenenada por una prensa sectaria y antinacional».

Paral·lelament, seguien apareixent altres ordres dedicades de manera més específica al món dels llibres per a infants i joves:

- *Orden* de 20 d'agost de 1938, que ordena la constitució d'una *Comisión Depuradora* encarregada d'examinar, aprovar o reprovar els llibres destinats a ser usats en els centres de primera ensenyança;
- *Orden* de l'1 de març de 1939, que ofereix la primera relació nominal de llibres de primer ensenyament que, una vegada *depurados*, podien publicar-se;
- *Orden* del 6 de maig de 1940, que reorganitzava també la *Comisión Depuradora* de llibres de text i ampliava el seu camp d'actuació a la selecció de les obres pedagògiques dedicades a la formació del magisteri. En quedar suprimida a la *Comisión Depuradora* de llibres de text, les seves competències passaren a la Secció 3a del Consejo Nacional de Educación per Ordre del 9 de maig de 1941.

Com ha escrit l'estudiós Jaime García Padrino (2010: 54): «No solo la Literatura Infantil y Juvenil tuvo que adaptarse a las circunstancias ideológicas que dominaron aquellos tres años bélicos, sino que sus consecuencias se mantuvieron a lo largo de cuatro décadas».

Al mateix temps, a les posicions de les autoritats civils, militars i del Movimiento de cada província, apuntades a partir del 7 de juny de 1941, es conservava

7. BOE núm. 24 (desembre 1936), esmentat a CÁMARA VILLAR, G, *op. cit.*, p. 71.

8. Citat per CÁMARA VILLAR, G, *op. cit.*, p. 72.

l'article 9è que reconeixia la vigència dels quatre primers articles del Concordat de 1851, i que consagraven la facultat dels prelats d'impedir, en les seves respectives diòcesis, «la publicación, introducción o circulación de libros malos o nocivos». I que, pel que fa al contingut d'aquest article, citam com a exemple d'aquesta censura religiosa sobre la literatura per a infants i joves la pastoral del bisbe de Màlaga de febrer de 1944 en la qual es prohibeix l'ús del llibre de lectura *Corazón*, d'Edmondo d'Amicis, a tots els centres docents de la seva diòcesi.⁹

Com veiem, els controls i les dificultats a les quals estaven subjectes els editors que s'animaven a publicar llibres eren molt durs, a més d'estar obligats a presentar cada sis mesos els seus plans editorials, i més encara sobre els llibres per a infants i joves. Fins i tot els llibres d'iniciació a la lectura i l'escriptura no escaparen a disposicions semblants. Així, per exemple, un ofici de la Vicesecretaria de Educación Popular del 23 de novembre de 1943 deia que «habrán de desenvolver, en sus ejemplos, temas religiosos, patrióticos y del Movimiento, no debiendo faltar la bandera de España, la del Movimiento y los retratos del Caudillo y de José Antonio. El autor tendrá en cuenta la edad de los niños para graduar esta medida».¹⁰

En resum, podem dir que les característiques principals d'aquest període són aquestes:

a) Censura prèvia del contingut de les publicacions.
 b) Prohibició d'editar llibres en llengua catalana que no siguin autors «clàssics».¹¹

c) Una escassíssima producció editorial, per les dificultats polítiques i econòmiques (com la manca de paper), especialment en el camp del llibre per a infants. Així i tot, es reprenen antigues col·leccions aturades, com les de la Fundació Bíblica Catalana (1946), «Els Nostres Clàssics» (1946) de l'editorial Barcino, la de la Fundació Bernat Metge (1946) i «Biblioteca Popular Catalana» (1946) i «Catalunya Teatral» (1947) de l'editorial Millà, i fins i tot es creen algunes noves editorials, com Lletres Valencianes (1945) i Selecta (1946), fundada per Jose Maria Cruzet.

d) Poca producció d'autors catalans.

S'havia cregut que el primer llibre per a infants en català, entès el concepte en un sentit ampli, no s'havia publicat fins a l'any 1946,¹² i així s'havia publicat en diversos

9. Citat per CÁMARA VILLAR, G, *op. cit.*, p. 387, a partir del treball de MONTILLA, F., *Selección de libros escolares de lectura*, Madrid, CSIC, Instituto San José de Calasanz, 1954, p. 208-210.

10. CENDÁN PAZOS, F., *Medio siglo de libros infantiles y juveniles en España (1935-1985)*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez - Pirámide, 1986, p. 52.

11. A tall d'anècdota, recordem com Francesc de B. Moll conta en les seves memòries com va fer passar un llibre de Miquel Dolç com un autor «clàssic».

12. Com foren *Les millors rondalles de Mallorca*, de mossèn Antoni M. Alcover (Palma. Moll, 1946) i, a Catalunya, *Els gegants dels aires*, de Josep M. Folch i Torres (Barcelona, Baguà).

articles i estudis¹³. No obstant això, a Mallorca, ja l'any 1936 es publica en català un fullet de dues planes d'Aina de Villalonga Zaydin de Morey: *Recitacions infantils*,¹⁴ amb alguns petits poemes, i el 1937 una obra de teatre infantil escrita per Gabriel Cortès (amb el pseudònim d'Amadís), *Madó Bruixa*.¹⁵ Segons J. Bover (1979): «Pot sorprendre el fet de la publicació de llibres infantils, principalment de teatre, en català i en plena gerra civil. Una explicació podria ser la filiació religiosa dels autors, o el seu emparentament amb les altes jerarquies de l'època».

Per altra banda, si considerem les *Rondaies mallorquines* com a llibres per als infants, encara que només sigui com a oients, tot i que els adults també en gaudien, la llista continuaria el 1940, ja que com ens indica Josep Massot i Muntaner (1978), entre 1940 i 1942 sortiren, amb dates falses o sense dates, altres vuit volums de les *Rondaies*.¹⁶

El segon subperíode: la institucionalització de la censura per a publicacions infantils

Però és el gener de 1952 quan es crea la que ha estat qualificada per Fernando Cendán (1986) com «la primera institució especializada en la censura de publicaciones infantiles». Ens referim a la Junta Asesora de Prensa Infantil, depenent del Ministeri d'Informació i Turisme, «cuya misión será elevar a este Ministerio los informes pertinentes sobre la orientación y contenido general de todas las publicaciones periódicas (o que no siéndolo, tengan carácter retroactivo) destinadas a los niños, y promover las disposiciones que en este orden sean necesarias, a juicio de la expresada Junta».¹⁷

Com a reflex de la prohibició de la coeducació per part del règim franquista, les publicacions infantils queden subjectes a normes concretes, com el decret posterior del 24 de juny de 1955 (BOE del 23-VII-1955) i l'ordre ministerial de la mateixa data, per la qual es divideixen les publicacions a partir de 10 anys, en publicacions «para adolescentes del sexo masculino» i «para adolescentes del sexo femenino».

13. Vegeu, així i tot, els esplèndids treballs de Teresa ROVIRA (1976, p. 129; 1984) i la primera tesi, inèdita, sobre el tema de Núria VENTURA (1979) a l'Escola Universitària de Biblioteconomia i Documentació.

14. Vegeu VILLALONGA ZAYDIN DE MOREY, Aina de, *Recitacions infantils*, Palma, Estampa de la Llibreria Politècnica, 1936.

15. Vegeu CORTÉS I CORTÉS, Gabriel, *Madó Bruixa. Comèdia d'un acte i en prosa*, Palma, Estampa de la Llibreria Politècnica, 1937, 23 p.

16. Ens referim als volums I (1936 [1941]), VI (1936 [1941]), VII (s. d. [1942]), IX (s. d. [1942]), XI (1935 [1940]), XII (1936 [1941]) i XIII (1935 [1940]) de les esmentades *Rondaies*, que foren pràcticament l'única lectura en les cases dels mallorquins, llegides pels avis als més petits. Entre claudàtors, la data real d'aparició. Vegeu MASSOT I MUNTANER, J. (1978, p. 200) i MANENT-CREIXELL (1988, p. 41-42).

17. Ídem, p. 53.

Les publicacions destinades als nins i adolescents a més a més, entre altres criteris, devien evitar:

- a) Los dibujos o descripciones que puedan excitar morbosamente la sensibilidad de los niños y adolescentes.
- b) Los relatos en que se describan o se aludan a amores ilegítimos y aquellos en que se ensalce o se presente como natural el divorcio.
- c) Narraciones o historietas que contengan ejemplos destacados de laicismo, descripciones tendenciosas de ceremonias o costumbres correspondientes a cultos de otras religiones o confesiones que puedan inducir a error o a escándalo.¹⁸

I encara afegien que s'havia d'evitar «toda descripción que pueda despertar una curiosidad malsana en orden a la fisiología de la generación», i també:

Los relatos que presenten a una luz favorables las reacciones antisociales, bien porque muestren el éxito logrado poniendo en juego los mecanismos de agresión al margen de las leyes, bien porque den de lo social una versión tendenciosa y errónea, a base de «grupos o partidas» en que se acumulen los instintos vindicativos de sus componentes y las posibilidades de triunfo amoral.¹⁹

O sigui que s'exerceix un control ideològic complet oposat als sindicats i les associacions socials, a més dels aspectes morals sobre la sexualitat.

L'escassa varietat temàtica en aquest període i el fet que moltes obres siguin reedicions de llibres infantils publicats abans de la Guerra Civil dificulten l'edició de temàtiques noves, al mateix temps que és una època de resistència cultural, quasi clandestina, i d'una forta censura per tractar temes actuals. Per aquestes raons, les obres literàries per a infants i joves es dediquen a tractar el passat de la Corona d'Aragó o són literatura popular tradicional i en forma d'adaptacions com a contes populars. Així, de les 19 obres pròpiament de literatura infantil del 1947 al 1959, set són obres basades en el conte o el folklore popular: Lola Anglada, *Contes meravellosos* (1947); Joan Estiarte, *Contes* (1949); Miquel Costa i Llobera, *Poesies. Selecció per als infants* (1954); A. R. Grau, *L'angelet que no reia. Rondalla infantil* (1955); Roser Cardús, *El príncep bandoler* (1958); i dues obres d'autors mallorquins: Gabriel Fuster Mayans, *Història de dues mel·les* (1958); i Bartomeu Fiol, *De com mestre Joan Pipa la va perdre* (1959). Les altres quatre obres són de temàtica religiosa: *Tres rondalles de Nadal*, *El rei Negre*, *Bernadette*, *la santeta de Lourdes* i *Els pastorets de Fàtima*, escrites entre 1954 i 1959 per Aurora Díaz-Plaja.

18. Citat a CENDÁN PAZOS, F., *op. cit.*, p. 57.

19. *Ibidem*.

La producció total de llibres infantils en el període que va de mitjans anys quaranta a 1960, d'acord amb les xifres més fiables, i comparant la producció de llibres de literatura infantil i juvenil (LIJ) a tot l'Estat, i amb l'edició de llibres en llengua catalana, dona les xifres següents:

Any	Llibres LIJ en total a Espanya (1943-1960)¹	LIJ en llengua catalana (1943-1960)²
1943	515	-
1944	198	5
1945	81	5
1946	79	12
1947	72	53
1948	91	-
1949	87	-
1950	129	43
1951	136	-
1952	101	-
1953	251	137
1954	208	-
1955	212	-
1956	187	-
1957	114	-
1958	136	-
1959	147	-
1960	161	183

(-) Sense dades.

(1) FONT: INLE (*Bibliografía Hispánica*, 12).

(2) FONT: Francesc VALLVERDÚ (1975; 1987; p. 106).²⁰

20. Per a les dades estadístiques sobre l'edició de llibres en llengua catalana partim dels treballs que hi ha sobre el tema: VALLVERDÚ, Francesc, *L'escriptor català i el problema de la llengua*, Barcelona, Edicions 62,

Voldria destacar que, ni en aquest primer període del franquisme, els temes del món religiós no es tracten en la literatura infantil catalana com una temàtica enaltidora del *nacional-catolicismo*, com va ser tan propi de l'època, sinó que el tractament té més aviat un caràcter narratiu, amb històries relacionades amb el Nadal o el Rei Negre o amb esdeveniments religiosos en els quals intervenen infants o joves, com Bernadette a Lourdes o els tres pastors a Fàtima.

Tres obres d'aquest període tenen com a protagonista un infant: *Joaquim i els seus amics* (1953) de Josep Mascarell i *Les vacances de Jordiet* (1954) i *Els somnis de Jordiet* (1955) de Leopold Martínez Vidal.

Pels temes tractats, tal com vaig analitzar a Bassa (1994),²¹ amb els indicadors lexicosemàntics trobam que un dels temes amb una subtemàtica específica són els animals com a protagonistes de les històries en tres obres, la qual cosa representa un 15,8 % del total). La temàtica de la naturalesa sols té dues obres específiques: *Contes de la mar exacta* (1958) de Josep Serra i Estruch, dedicada al mar, i *Contes meravellosos* (1947) de Lola Anglada, amb referències contínues a la naturalesa i als animals.

El 1957, l'editor Miquel Salvatella inicia la col·lecció «Ajax», i l'any següent surt la nova col·lecció juvenil «Sant Jordi» de l'editorial Arimany²² amb dos llibres, un de Jules Verne, *La volta al món en vuitanta dies* (1958), i l'altra d'una autora catalana viva, Roser Cardús, amb *El príncep bandoler* (1958).

També el 1957, les editorials Baguñà, Artigues, Hispano Americana d'Edicions, Aymà i Salvatella inicien la publicació de sèries de llibrets per a infants, amb adaptacions de temes històrics i de revistes infantils (*Patufet*), però la col·lecció «Sant Jordi» d'Arimany (1958) és una de les primeres modernes en català destinades a preadolescents i adolescents.

Podem parlar, doncs, en aquesta primera etapa de 1939-1961, d'un model d'intervenció socioeducativa en el llibre infantil autòcton català? Després d'observar el procés d'incorporació d'autors, obres i editorials participants, podem dir que la resposta durant la primera dècada de la postguerra (1939-1949) és més aviat molt escassa però resistent, fins que a mitjans dels anys cinquanta, entre 1953 i 1957, comença la presència d'algunes noves editorials «legalitzades», com és el cas de l'editorial Estela, que a partir de 1958 iniciarà una política d'introducció de les

1975 (2a ed.); GUARDIOLA, Carles-Jordi, *Per la llengua*, Barcelona, La Magrana, 1980, p.31; MANENT, Albert; CREXELL, Joan, *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 12 i VALLVERDÚ, Francesc, «L'edició en català i l'experiència d'Edicions 62», *Edicions 62, vint-i-cinc anys (1962-1987)*, Barcelona, Edicions 62, 1987.

21. BASSA I MARTÍN, R., *Literatura infantil catalana i educació (1939-1985)*, Palma, Moll - Govern Balear, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, 1994.

22. Editorial continuadora des del 1947 de Miquel Arimany editors.

traduccions del llibre infantil francès, especialment de la col·lecció del «Père Castor», i de la traducció al català del clàssic d'Antoine de Saint-Exupéry *El petit príncep* (1959). A partir de 1957, com diu Teresa Rovira (1984: 304), «s'inicia la incorporació al català dels moderns llibres d'imatges difosos internacionalment». Entre els quals trobam els dos llibres de Jean de Brunhoff: *La infància de Babar* i *Babar i la vella senyora*, a l'editorial Aymà (1942-1962), traduïts per Carles Riba, i que indiquen, per al llibre infantil en català, l'inici de la voluntat d'incorporació de les traduccions de llibres estrangers moderns, especialment francesos.

També, ja l'any 1959 trobam l'editorial Nova Terra, fundada l'any 1957 per gent de la JOC, i que tindrà un paper destacat dins els anys seixanta ²³ pel fet de publicar obres pedagògiques amb la creació dels premis de pedagogia Antoni Balmanya, i que s'inicia amb les primeres possibilitats de participació del món educatiu sobre el llibre infantil i sobre l'alumnat que començava a assistir a les primeres escoles actives de Catalunya, que inicien les primeres possibilitats de transmissió del que anomenam el «Pensament Pedagògic Català». ²⁴ Ara només mancarà que el mercat dirigit als primers lectors infantils i juvenils lligats a les primeres escoles actives de Catalunya iniciï el seu camí. El 1960 apareix la Nova Cançó, i la casa EDIGSA, a partir de 1962, arreplega els primers discs d'aquests nous cantants, que suscita un gran impacte entre el públic jove.

Creiem que aquest redreçament de la literatura per a infants és també conseqüència de la recuperació d'un nou tipus d'escoles actives i de caire català, com són, entre altres, l'Escola Laietània (1953), l'Escola Sant Gregori (1955), l'Escola Talitha (1956), l'Escola Costa i Llobera (1957) i l'Escola Ton i Guida (1962), entre altres.

Així ho explica clarament un dels protagonistes, Jordi Galí, quan diu:

23. Fins al punt que, ja el 1969, fou suspesa durant mig any per ordre del Ministeri d'Informació espanyol, que l'acusà d'editar llibres de caràcter marxista. Malauradament, el 1978 va tancar. (Font: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Editorial_Nova_Terra>).

24. Anomèn Pensament Pedagògic Català el grup d'institucions culturals, de col·lectius i personalitats, de publicacions, de revistes (com *Oriflama*, dirigida als joves, 1961; la revista infantil *Cavall Fort*, dirigida als infants; el *Butlletí*, 1965, d'Òmnium Cultural, anomenat després *Escola Catalana* a partir de 1976), relacionats amb l'educació i de personalitats destacades en el camp educatiu (Alexandre Galí, Artur Martorell, Angeleta Ferrer, Marta Mata, Joan Triadú, M. Antònia Canals, Francesc de B. Moll..., entre altres), que sorgeixen o resorgeixen a partir de 1942 i que es desenvolupen dins els anys cinquanta i seixanta, com Òmnium Cultural (1961); l'Obra Cultural Balear (1962); l'Escola de Mestres Rosa Sensat (1965); CDE (1962), que el 1969 canvia el nom pel de DEC (Delegació d'Ensenyament en Català); les Escoles d'Estiu de Barcelona (1966) i de Mallorca (1968); la creació de la Universitat Catalana d'Estiu de Prada (1969), l'Escoltisme Catòlic Català; Coordinació Escolar; la JAEC; les escoles actives (Talitha, Costa i Llobera, Ton i Guida...). Es podria resumir en la màxima que ha vengut circulant: «Escola catalana en llengua, continguts i actitud». Des d'un punt de vista sociològic també podem anomenar el PPC com a *element d'intervenció socioeducativa*, tal com s'explica a Bassa (1994; 1995).

La virada important i el procés d'expansió de l'escola d'esperit català es va produir a partir del quinquenni 1950-1955. Va ser fruit d'unes possibilitats externes, però sobretot de dues exigències vitals i complementàries que imposava el país que estava naixent: l'exigència d'una escola moderna, oberta, de qualitat pedagògica i sobretot lliure de l'opressió espiritual que endogalava la vida del país; i el convenciment, potser encara implícit en aquells moments en la ment d'algú, que aquesta mena d'escola era precisament la nostra, la catalana. Podríem dir que la catalanització de l'escola era una espècie de conseqüència biològica del desig de qualitat que podem anomenar europea i que no podrà florir mai sota dogals ideològics sinó únicament en un clima, català, de llibertat.²⁵

2. UN REINICI CAP A LA RECUPERACIÓ (1962-1970). ANTIGUES I NOVES EDITORIALS DE LIJ

Partim de l'any 1962 per a aquest període, quan les noves classes mitjanes que han anat sorgint o recuperant-se, després de la Guerra Civil, comencen a tenir noves aspiracions culturals, socials i econòmiques, i també sobre el món del llibre. El cúmul de noves situacions desembocà a nivell internacional en el Congrés del Moviment Europeu celebrat a Múnic²⁶ el mes de juny de 1962, al qual assistí part de l'oposició democràtica espanyola, que després seria represaliada en tornar a Espanya.

El 1962 les revistes especialitzades en llengua catalana començaren a publicar articles en revistes sobre les publicacions en català. Pel que fa al camp de la literatura infantil i juvenil, destaca la repercussió l'article «Una edat sense llibres o una literatura sense futur», on Joan Triadú demanava llibres en llengua catalana per als joves d'aquell moment. L'article tingué una gran ressonància en el món de les lletres i de l'educació, amb cartes al director i articles comentant la necessitat de posar a l'abast d'infants i joves una literatura en català.

El cert és que també la cultura catalana desitja un canvi, i grups d'intel·lectuals, burgesos, professionals i treballadors posen en marxa els seus col·lectius, com Òmnium Cultural (1961) a Catalunya; a les Illes, el 1962 es creà l'Obra Cultural Balear.

Per altra banda, l'editorial Edicions 62 publica el seu primer llibre: *Nosaltres, els valencians* de Joan Fuster, que té un gran impacte al País Valencià i a la resta de territoris de parla catalana.

Poc després, a nivell intern del règim, el mateix any 1962 es produeix el canvi de ministres del sisè govern, davant la nova situació econòmica i europea que

25. En referim a l'article de GALÍ, Jordi, «Panorama històric de l'Escola Catalana», *Butlletí interior del Seminari de la DEC, Especial Escola Catalana*, Barcelona, Òmnium Cultural, 1976, p. 27-28.

26. El govern de Franco l'anomenà *el Contubernio de Múnic*.

emergia. També es canvien els Planes de Estabilización pel primer Plan de Desarrollo. I Franco nomena ministre d'Informació i Turisme Manuel Fraga Iribarne, el qual elaborà el 1966 la Llei de premsa i impremta, amb l'aparent desaparició de la censura prèvia administrativa. Amb aquest ordenament semblava que acabava el control absolut del règim franquista sobre els mitjans de comunicació, però començà una nova forma de censura encara més subtil que apareixia en forma de multes, segrestos de publicacions i revistes i fins i tot el tancament de revistes i la presó per a periodistes i editors, segons el contingut dels escrits publicats.

Com es pot deduir, les Comisiones Depuradoras de Libros, les Juntas Asesoras, els decrets sobre les publicacions infantils, l'Estatut de Publicacions Infantils i Juvenils i altres de similars eren eines de control ideològic com la Llei de premsa i impremta, amb potestat total sobre les publicacions infantils, a part de la que ja tenien la premsa i les revistes per a adults.²⁷

Cal dir que aquest aparent intent d'«obertura» continua la repressió dels llibres infantils i juvenils (LIJ). Així, el 27 de setembre de 1962, pel decret i l'ordre corresponent de 13 d'octubre, les funcions de la Junta Asesora de Publicaciones Infantiles y Juveniles es transfereixen a la Comisión Asesora de Publicaciones Infantiles y Juveniles, que s'integra en el Consejo Nacional de Prensa. Si analitzam la composició d'aquesta comissió, especialment dels vint-i-cinc vocals, tendrem una visió sociològica de les institucions que en un moment històric determinat tenien la potestat de controlar les publicacions infantils segons que informessin favorablement o desfavorable. La comissió estava formada per la Comisión Episcopal Nacional (2 representants), el Consejo Superior de Protección de Menores (2 representants), la Sección Femenina de FET y de las JONS (2 representants), el Frente de Juventudes (2 representants), el Gabinete de Lectura de Santa Teresa (2 representants), l'Asociación Católica de Padres de Familia (2 representants), la Comisión Católica Española de la Infancia (2 representants), el director de la Escuela Oficial de Periodismo i sis vocals de lliure designació pel Ministerio de Información y Turismo.

Per tenir una idea i poder situar-nos en aquest període, reproduïm les dades que es tenen sobre la producció de llibres infantils editats a l'Estat espanyol durant la dècada del seixanta (1960-1970).²⁸

27. Recordem que fins al decret d'abril de 1977 no s'aboliren totes aquestes lleis anteriors, tot i que encara es prohibiren determinats comentaris o informacions «que sean contrarios a la unidad de España, que constituyan demérito o menoscabo de la Institución Monárquica o de las personas de la Familia Real; que atenten al prestigio institucional y al respeto, ante la opinión pública de la Fuerzas Armadas».

28. Per entendre el moviment cultural que es desenvolupà durant els anys seixanta, recomanem el llibre de VALLVERDÚ I BORRÀS, M., *Seixantisme. L'esclat cultural del 60*, Barcelona, L'Avenç, 2022, aparegut quan acabàvem de redactar aquestes línies a començament del 2023.

Com que no hi figuren dades exactes sobre els llibres infantils i juvenils publicats en llengua catalana, hi indicam el total de llibres editats en català. Per un estudi realitzat per A. M. Güell i M. Reixach (1978: 86) sabem que el percentatge de llibres infantils i per a adolescents publicats any 1967 era d'un 18,34 %, el que faria un total de 82 llibres de LIJ en llengua catalana. Xifra molt baixa si la comparem amb els 1.135 llibres de LIJ editats a tot l'Estat, ja que només seria un 7,2 % d'aquest total gran.

Per altra banda, les dades que reproduïx Francesc Vallverdú, repetides també pel Servei del Llibre de la Generalitat de Catalunya de llibres totals publicats en llengua catalana per als anys 1960-1970, són aquestes:

Any	Llibres de LIJ en total a Espanya (1960-1970) ¹	LIJ en llengua catalana (1960-1970) ²
1960	-	183
1962	-	270
1963	-	309
1964	-	368
1965	694	430
1966	1.011	548
1967	1.135	469 (82 LIJ)
1968	1.186	460
1969	1.181	393
1970	1.842	450

(-) Sense dades.

(1) FONT: INE. Citada per CENDÁN PAZOS (1986: 71).

(2) FONT: Francesc VALLVERDÚ (1987: 113).

Dels 104 llibres infantils d'imaginació detectats d'aquest període solament n'hi ha un d'autor de les Illes Balears: *La mina abandonada*, de Miquel Adrover (1968), i dos d'autors valencians: *Abans que el sol creme* de Joan Fuster (1969) i *Un estiu a la Marina Alta* de Carme Miquel (1970).

Ara bé, l'any 1963 és un any crucial, ja que es creen els dos premis més importants de la literatura infantil i juvenil en llengua catalana: el premi Josep M. Folch i Torres, destinat a obres de literatura infantil, en homenatge a l'escriptor Folch

i Torres (1880-1950), que durant el primer terç del segle xx fou l'escriptor per a infants i joves més popular en llengua catalana, i el de literatura per a joves i s'anomenà Joaquim Ruyra, instituït per l'editorial Estela, en record del prosista Joaquim Ruyra (1858-1939).

També l'any 1963 es crea l'editorial La Galera, la primera de postguerra dedicada exclusivament al llibre —tant d'imaginació com posteriorment de text— per a infants i joves, i que apareix a finals d'any amb la publicació de dos llibres: *Una cullereta a l'escola* (1963a) i *Tres avions amics* (1963b), ambdós de M. Àngels Ollé.

Unes educadores, Marta Mata (una de les creadores de l'Escola de Mestres Rosa Sensat) i M. Àngels Ollé, i un pare d'alumnes, Andrea Dòria, inicien, amb un ambient quasi familiar, l'experiència de dur endavant un projecte educatiu, literari i social que amb el temps seria un model imitat. Evidentment, aquest model parteix d'una base aparentment senzilla però difícil, fer en català els llibres que haurien de llegir els infants d'una escola d'un país normal o, si voleu, d'un país que no hagués estat derrotat i envaït, en una Guerra Civil, per ser del bàndol fidel a la República i per tenir una llengua i una cultura pròpies.

Marta Mata, que aleshores ajudava en la biblioteca de l'escola Talitha, passa a ser la directora i assessora pedagògica de la primera col·lecció de La Galera (1963),²⁹ amb el nom de «La Galera d'Or». Serà la llavor de la primera conjunció entre les escoles de la renovació pedagògica catalana i una editorial on hi haurà amb una llarga col·laboració entre mestres durant anys posteriors.

El 1963 és un any de moltes traduccions, especialment de l'àrea francòfona. Les traduccions de llibres infantils estrangers s'acosten als cinquanta títols editats. Així, l'editorial Estela treu en català la col·lecció «Àlbums Bíblics Estela», procedents dels llibres d'A. Cœgnac; l'editorial Aymà té dues col·leccions, «Els Apòstols» i «La volta al món»; Miquel Martí i Pol tradueix per a l'editorial Lumen els llibres de Janosch *Història de Valek, el cavall* i de *Valek i Jarosch*; Miquel Arimany edita *Al voltant de la lluna* de Jules Verne, dins la seva col·lecció «Sant Jordi»; i també el mateix any, Edicions 62 publica en català *El lleó feliç*, de Louise Fatio.

Cal esmentar que l'any 1963 es tradueix al català el llibre de Sara Cone Bryant *Com explicar contes*, editat per Nova Terra.³⁰ Per als mestres de l'època representa una aportació molt valuosa per la recuperació i la renovació, en estil i temàtiques,

29. Sobre els inicis de La Galera i de la col·laboració entre pares i mestres, són molt interessants les informacions aportades per LLUCH, Gemma, «La prescripció en la literatura infantil: de la censura, El més petit de tots i Els Grumets de La Galera», *Zeitschrift für katalanistik*, 29 (2016), p. 282. En línia: <https://romanistik.uni-freiburg.de/pusch/zfk/29/17_Lluch.pdf>.

30. COME BRYANT, Sara, *Com explicar contes*, Barcelona, Nova Terra, 1964 (col·lecció «Nadal», 4). Trad.: Ramon Folch i. Camarasa i Maria Àngels Garriga. La versió i adaptació dels contes va ser revisada a l'escola Talitha, per M. Teresa Codina, Marta Mata i M. Eulàlia Valeri.

que fa a l'hora de tractar els contes populars a l'escola, i una part de la qualitat i l'acceptació que assoleix entre els docents és l'aportació dels traductors, Ramon Folch i Camarasa i M. Àngels Garriga, mare de Marta Mata.

Més endavant, a Mallorca, l'advocat, polític i articulista Josep Melià (1939-2000) publica a l'editorial Daedalus *Els mallorquins*, que, segons el setmanari *El Temps*, «el convertí el 1967 en un referent per a una part de la dissidència cultural i política d'aleshores»,³¹ cosa que l'ajudaria a iniciar la seva carrera política el 1974. L'havia escrit just després d'acabar Dret, el 1964, «però, com que la censura en feu impossible l'edició, hagué d'esperar fins a 1967 per publicar-lo, quan li donaren llum verd. En síntesi, l'obra entronca d'alguna manera amb el pensament regionalista illenc pretèrit —com el de Miquel dels Sants Oliver a *La cuestión regional* (1899)— i el desenvolupa teoritzant sobre el fet nacional mallorquí coetani. Aqueixa obra causà un fort impacte en els reduïts cercles de la joventut dissident mallorquina i balear d'aleshores».³²

Les conclusions que es desprenen, després de l'estudi realitzat per Bassa (1994; 1995), de l'anàlisi sociològica del contingut dels llibres i dels premis elegits o concedits durant aquest període, respecte al missatge educatiu de l'anàlisi de contingut, van ser estudiats per sistemes o camps ideologicoconceptuals que vaig establir així:

- Camp 1. El món familiar.
- Camp 2. Visió del nin / de la nina.
- Camp 3. El món interior de les persones (les relacions personals. Els valors eticosocials).
- Camp 4. El món de la institució escolar.
- Camp.5. El món imaginari i mitològic.
- Camp.6. El món del treball. Oficis. Professions.
- Camp 7. El pensament ecològic. La natura.
- Camp 8. El món cultural: La ciència. La tècnica. L'art.
- Camp 9. El concepte de País. La seva història. La llengua.
- Camp 10. El món exterior. Visió d'altres països. La gent.

En conseqüència, l'anàlisi i resultats obtinguts sobre els camps lexicosemàntics anteriors foren aquests:

a) Sobre el món familiar: hi ha un tractament escàs, en els textos, de l'estructura familiar, pels pocs detalls que engloba. Tampoc no hi ha reflex de cap conflicte ni desavinença familiars.

31. Vegeu PAYERAS, M., «Els mallorquins» i Melià», *El Temps*, 16 d'abril de 2017, p. 2.

32. *Ibidem*.

b) Sobre la visió de gènere, el missatge educatiu va dirigit a donar un model d'infància on els nins i les nines protagonistes realitzen, en general, el que qualificaríem de «bones accions» (la bona acció de l'escoltisme), és a dir, les actuacions que van destinades a ajudar els altres (crear un zoo, fer un festival, netejar i decorar un poble...). Acostumen a ser accions col·lectives i tenen un caràcter cívic que suavitza el tractament exemplar o moralista.

Respecte al sexisme, conviuen dos models en el seu tractament. Un, que no era coeducatiu, amb rols diferents i colles i classes separades de nins i nines, en el qual les nines arreglen la casa i tenen cura de la seva presència personal. I un altre model més igualitari i mixt, com en l'obra d'Àngels Garriga, mestra del temps de la Segona República i mare de Marta Mata, que reflecteix l'escola rural de poble (Saifores), amb un treball en equip, en el seu llibre de 1967 *Un rètol per a Curtó*.

c) Sobre el món interior de les persones, els valors personals i eticosocials que destaquen més són l'amistat, la col·laboració, la generositat i la realització d'accions solidàries.

d) El món de la institució escolar i educativa. Gràcies als educadors que participaven en la renovació pedagògica catalana, com Àngels Garriga, Artur Martorell, Alexandre Galí, Marta Mata, M. Àngels Ollé, Eulàlia Valeri i tants d'altres, juntament amb les noves generacions que s'incorporaren a la creació d'escoles privades (amb més llibertat pedagògica), i que organitzarien a partir de l'any 1967 la que s'anomenaria Coordinació Escolar, podem dir que el tractament de l'escola i els animals és una de les temàtiques més avançades en la literatura infantil en llengua catalana. Els nins i les nines que hi surten, en general, són un reflex dels que hi ha a les escoles actives abans esmentades; per això, surten en les obres infants observant animals, tenen aquaris a la classe, anoten temperatures, exerceixen càrrecs i funcions a la classe, realitzen projectes de treball, etc., en un clar reflex de les activitats escolars que tan bé coneixen els autors per la seva condició de docents. Els anys 1963 i 1964, a part dels populars llibres de M. Àngels Ollé (1963a; 1964a; 1964b; 1964c),³³ s'editen quatre llibrets amb il·lustracions sobre animals de Frederic Clarà Martínez: *La vedelleta novella*, *Pota tendra*, *Mini Maus i el ratolí mecànic* i *L'Ànec que volia veure món*, de la desapareguda editorial Lito. O *L'entremaliada del ramat* (1964a), de la mestra Àngels Garriga, i *El gran viatge de Gotablava i Gotaverda* (1964b).³⁴

33. OLLÉ, M. Àngels, *Una cullereta a l'escola*, Barcelona, La Galera, 1963, amb data oficial de 1964; *Brillant, el tren que va salvar a una vaca*, Barcelona: La Galera, 1964a; *El meu pardal*, Barcelona, La Galera, 1964b; *Tula, la tortuga*, Barcelona, La Galera, 1964c («La Galera d'Or»). O sobre personificacions de mitjans de locomoció: *Tres avions amics*, Barcelona, La Galera, 1964 (1963); *El vaixell bromista*, Barcelona, La Galera, 1965.

34. GARRIGA, Àngels, *La entremaliada del ramat*, Barcelona, La Galera, 1964 i *El gran viatge de Gotablava i Gotaverda*, Barcelona, La Galera, 1964.

Com veiem, una de les temàtiques amb més èxit és la personificació d'animals, d'éssers inanimats, de plantes, amb una clara influència dels contes populars. En canvi, no hi apareixen ni fades, ni gnoms, excepte alguna referència al personatge de la bruixa.

També el missatge religiós resultant de l'anàlisi sociològica de la mostra revela que és una temàtica poc tractada. Es troba més relacionada amb les festes de Nadal i el cicle de l'any (A. Díaz-Plaja). Poques obres tenen un missatge directament religiós: *Sangota, el gos llop*, de Ramon Fuster (1964) i *Simfonia de Nadal, de com els animals varen anar a Betlem*, de Maria Estrada (1965).

e) Sobre el món del treball i l'organització social i política, les professions i els oficis concrets estan poc especificats i referits a un ambient rural. L'ambient urbà apareix en les obres de Francesc Candel com el tema de l'emigració: *Una nova terra* (1967), traduïda del castellà per la pedagoga Marta Mata, per remarcar la convivència i la integració dels immigrants nouvinguts a Catalunya. O, amb una temàtica similar, sobre començar a fer feina: *Avui començo a treballar* (1969), que remarca la immigració dels anys cinquanta i seixanta i la identitat dels nous catalans. Dues obres mestres de Candel que s'han convertit en dos referents sobre la immigració a Catalunya.³⁵

A pesar de la censura franquista, el llibre infantil en català ja tracta problemes socials i polítics, com el barraquisme, l'assassinat, la gent pobra, la denúncia del tràfic d'esclaus (aquí destaca la popularíssima obra de Joaquim Carbó *La casa sota la sorra*), la descolonització o l'expropiació il·legal, i presenta alguns exemples de reunions assembleàries, com a *El país de les cent paraules* de Marta Mata (1968), o l'aparició de la primera vaga (vaga de silenci) en una obra de LIJ catalana de la postguerra, *Silenci al bosc* de Montserrat Mussons (1968). Recordem que aquestes temàtiques estaven expressament prohibides per la Comisión Asesora de Publicaciones Infantiles del Ministerio de Información y Turismo.

f) El pensament ecològic es troba lligat a dues temàtiques principals: la natura i els seus elements (la successió de les estacions i el temps, la puja personificada, el cicle de l'aigua i la vida dels animals i, per altra banda, el pas del contacte amb la naturalesa a la seva contaminació i que es presenta en forma de la primera denúncia de la pol·lució en l'obra d'Emili Teixidor (1968) *Les rates malaltes*.

35. Recordem que, des de la publicació d'obres com *Donde la ciudad cambia de nombre* (1964) o *Els altres catalans* (en una edició traduïda al català per Ramon Folch i Camarasa, amb 31 pàgines censurades per la Secció d'Orientació Bibliogràfica del Ministeri d'Informació i Turisme, i que fins el 2008 no publica Edicions 62 en la versió íntegra), Candel aconseguí un gran èxit. D'*Els altres catalans*, per exemple, en tres setmanes se'n van vendre 30.000 exemplars. (Vegeu: <https://ca.wikipedia.org/wiki/Els_altres_catalans>).

g) Sobre la cultura i la visió de la ciència, de la tecnologia i de l'art, tenim obres com *La casa sota la sorra*, de Joaquim Carbó (1966), on els coneixements tècnics d'un grup nazi han servit per construir una ciutat-fàbrica sota el desert. I a *Dídac, Berta i la màquina de lligar boira* d'Emili Teixidor (1969) hi trobam una visió amenaçadora de la ciència, amb màquines destructores i amb una denúncia de la mecanització i la televisió que maten la imaginació.

En l'aspecte cultural destaca la importància concedida a les paraules i a la lectura en les obres d'Aurora Díaz-Plaja *Entre joc i joc... un llibre* (1967) i Marta Mata, *El país de les cent paraules* (1968), entorn del llenguatge.

La visió de l'art es desenvolupa relacionada amb les activitats escolars de la pedagogia activa.

h) El concepte del propi país, amb el tema de la visió de Catalunya aprofitant el gènere de la novel·la històrica, tal com fa Maria Novell (1967) a la seva obra *Les presoneres de Tabriz*, situada en temps dels almogàvers catalans per Grècia i Àsia Menor en el segle XII. També se situa a la Catalunya prehistòrica a l'obra de Sebastià Sorribas *Viatge al país dels lacets* (1969). Sense oblidar les obres ja esmentades de Paco Candel (1967; 1969), ja de temàtica realista, amb la problemàtica de la immigració, el barraquisme, la identitat cultural o la integració.

Cal destacar que fins a l'any 1968 no apareix en els llibres infantils en català cap referència a la Guerra Civil, en l'obra d'Emili Teixidor *Les rates malaltes*.³⁶ Les referències a la cultura catalana es lliguen a les festes tradicionals i a la descripció geogràfica i dels costums.

i) La visió del món exterior (països i gent) apareix en unes deu obres d'aquest període. Així, entre altres, trobam el continent africà en *La casa sota la sorra* de Joaquim Carbó. També es tracta el tema dels viatges espacials en la tetralogia de Sebastià Estradé (*Alarma en el sol*, 1966a; *De la terra a l'infinit*, 1966b; *Més enllà no hi ha fronteres* 1996c; i *Més enllà del misteri*, 1970).

Editorials i llibres premiats (1963-1971): els premis Folch i Torres i Joaquim Ruyra

Pel que fa al premi Folch i Torres, per veure com intervenen els jurats en l'elecció dels llibres premiats, presentam els autors i les obres premiades, editades l'any següent per l'editorial convocant.³⁷

36. TEIXIDOR, Emili, *Les rates malaltes*, Barcelona, Estela, 1968.

37. Els veredictes de cada edició, i els llibres premiats publicats per l'editorial La Galera, van ser els següents: 1963. Desert; 1964. *Tres narracions per a infants*, de Montserrat Mussons (publicat parcialment l'any 1967 per l'editorial La Galera); 1965. *El Zoo d'en Pitus*, de Sebastià Sorribas (publicat el 1966); 1966. *Les presoneres de Tabriz*, de Maria Novell (publicat el 1967); 1967. Desert; 1968. *Rovelló*, de

En vuit convocatòries, de 1963 a 1970, els membres del jurat foren els següents: Artur Martorell (de 1963 a 1966, i president del premi fins a la seva mort); Jordi Cots (1963 a 1968: sis convocatòries); Teresa Rovira (les vuit convocatòries); Josep Tremoleda (totes); Antoni Sàbat (de 1963 a 1967: cinc convocatòries); Martí Olaya (de 1967 a 1970: quatre convocatòries); Maria Martorell (de 1967 a 1970) i Eulàlia Valeri (1969 i 1970: dues convocatòries).

En total, molt pocs canvis: vuit persones, que durant les vuit convocatòries del període han marcat la línia dels premis i han tengut l'oportunitat d'intervenir amb el seu criteri i la seva valoració en un model de llibre infantil per premiar i publicar. Membres, en gran part, lligats a la renovació pedagògica del moment a Catalunya: Artur Martorell, amb el seu mestratge pedagògic; Jordi Cots i Eulàlia Valeri (mestra), lligats a la institució Rosa Sensat i companys de Marta Mata, directora i assessora de l'editorial La Galera, on tant Jordi Cots com Eulàlia Valeri hi publiquen diverses obres. Maria Martorell és filla d'Artur Martorell i treballa en el camp de la pedagogia musical. Josep Tremoleda és el director de la revista infantil *Cavall Fort*, on molts dels autors premiats hi escriuen, com Joaquim Carbó i Maria Novell. Teresa Rovira és bibliotecària i la primera especialista de la postguerra en història del llibre infantil català. Es podria dir que els membres del jurat formen part del que he anomenat, seguint J. Castillejo, agents educatius entesos com els que intervenen directament en els processos educatius. En aquest cas, agents que en el món del llibre infantil català varen tenir molta importància per a la recuperació cultural.³⁸

Pel que fa al premi Joaquim Ruyra, anava destinat a guardonar obres per a un públic adolescent d'entre onze i quinze anys, fou creat el 1963 per «Franciscàlia» i el publicava l'editorial Estela, però tingué molts de problemes de continuïtat, tant per l'escàs nombre d'obres presentades com pels problemes amb l'administració franquista, que aconseguí tancar-la el 1971.

No ens ha d'estranyar, doncs, que durant el període 1963-1970 dues de les set convocatòries es declarassin desertes. Són les següents:

- 1963 *L'abisme de Pyranos*, de Josep Vallverdú (publicada l'any 1965 amb el títol *Trampa sota les aigües*).
- 1964 *Un paraigües sobre Vall-Ferrera* de Carles Macià, que resta inèdita.
- 1965 Desert (només es presenten cinc obres).

Josep Vallverdú (publicat el 1969); 1969. *I tu, què hi fas aquí?*, de Joaquim Carbó (publicat el 1970); 1970. *En Roc drapaire*, de Josep Vallverdú (1971).

38. Vegeu CASTILLEJO BRULL, José Luis, «El marco socio-cultural de la educación», a CASTILLEJO, J. L.; ESCÁMEZ SÁNCHEZ, J.; MARÍN IBÁÑEZ, R., *Teoría de la Educación*, Madrid, Anaya/2, 1981, p. 37-64; BASSA, Ramon, *Literatura infantil, missatge educatiu i intervenció socio-educativa*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 1995 («DiPS», 1), p. 49-52.

- 1966 *Entre juliol i setembre*, de Robert Saladrigas (publicada el 1967).
- 1967 *Les rates malaltes* d'Emili Teixidor (publicada el 1968).
- 1968 No es convoca.
- 1969 Desert.
- De 1970 a 1975 deixa de convocar-se.

El jurat de 1963 és format per Rafel Tasis (com a president), Osvald Cardona, Alfred Badia, Ramon Fuster i Josep Faulí. Paradoxalment, l'obra que queda en tercer lloc és *La colla dels deu* de Joaquim Carbó, que serà publicada amb gran èxit sis anys després (1969) per l'editorial La Galera i tindrà un gran impacte entre els joves lectors, fins al punt que se'n faran múltiples edicions, a més de significar l'aparició del món de les colles en la temàtica de la literatura infantil i juvenil.

El 1966, el jurat estava constituït per Domènec Guansé (president), Osvald Cardona, Ramon Fuster, Josep Vallverdú i Ricard Tusell. L'any 1967 tengué el mateix jurat i una sola obra presentada. L'any 1968 no hi hagué convocatòria, i l'any 1969 es tornà a declarar desert pel jurat format per Ramon Fuster (president), Josep Vallverdú, Jaume Ciurana, Emili Teixidor, Carme Aymerich i Ricard Tusell (secretari). Entre pedagogs, un professor i un director de revista infantil, tornam a trobar-nos amb les influències de les persones implicades en el moviment escolar renovador que comparteixen el projecte d'una escola catalana, arrelada al país, moderna i al dia en el camp de la pedagogia renovadora, tant en el camp de les associacions com personal (1939-1970), que des d'un punt de vista socioeducatiu podem anomenar el «Pensament Pedagògic Català».

Dues editorials pedagògiques (1958): Estela i Nova Terra

Destaquem, per la seva influència en el món educatiu, dues noves editorials aparegudes el 1958: Estela (1958), lligada a temes de renovació eclesial, que tancarà el 1971 davant els entrebancs administratius, i Nova Terra (1958-1978), que en el camp del món editorial pedagògic tingué dues col·leccions, «Nadal» i «Navidad», amb un impacte molt destacat en el món educatiu del moment, tant pels títols com per les traduccions del món francès. També cal destacar el premi d'assaig o d'obres sobre pedagogia que dugué el nom del mestre de la Bisbal Antoni Balmanya³⁹ (1846-1915), un premi que durà de 1964 a 1972, amb obres de gran influència en els mestres de la renovació pedagògica de l'època, com indicam en

39. Per a més detalls sobre Antoni Balmanya i Ros, vegeu PUJOL I FABRELLAS, David, *El mestre Antoni Balmanya i Ros. Un iniciador de la renovació pedagògica a Catalunya*, Espolla, Ajuntament d'Espolla, 1992.

les notes.⁴⁰ Per a més detalls sobre els llibres de literatura infantil i juvenil d'aquest període us recomanem Bassa (1994, p. 363-368).

4. UN PERÍODE DE RETRAÏMENT I RESISTÈNCIA (1971-1975)

Per obtenir una visió més completa de la LIJ al final de l'època franquista donam unes dades sobre el període 1971-1975, que és un període d'un cert retraïment en la producció de llibres infantils d'autors autòctons, per alguns factors socials i polítics, com la manca d'originals; la dedicació de les persones lligades a la renovació educativa i la reflexió pedagògica, però també a l'activisme educatiu i pedagògic, com la producció dels primers materials per a l'ensenyament a l'escola; la situació política dels darrers anys del règim, que enfront de l'oposició democràtica, les reivindicacions obreres i els atemptats es replega en l'immobilisme i la repressió militar; la facilitat de les traduccions d'edicions estrangeres, que en molts de casos ja venien amb els dibuixos i els dissenys més payoutats; les adaptacions de contes populars, que no requerien tant de temps de redacció literària com un original. Paradoxalment, tot això coincideix amb obres de LIJ catalana d'una gran qualitat, com veurem a continuació.

Així, ens trobam amb poques fonts informatives, tot i que han augmentat aquesta darrera dècada, com una dificultat més per trobar xifres estadístiques exactes, tret de *Llibres en català* de l'INLE, que cataloga anualment els llibres de LIJ editats.

Any	Producció total	Llibres d'autor català	INLE	% de llibres infantils sobre la producció total en català
1970	450	309	426	15,21 %
1971	452	325	326	16,58 %
1972	444	331	307	9,24 %

40. Les obres premiades i publicades van ser aquestes: 1964. Octavi Fullat, *Reflexions sobre l'educació*; 1965. Pere Darder i Ramon Canals, *El nen i l'altre*; 1966. Carme Aymerich i Maria Aymerich, *L'expressió, mitjà de desenvolupament*; 1967. Joaquim Ventalló, *Les escoles populars ahir i avui*; 1968. Josep Serra i Estruch, *Cinema formatiu*; 1969. Aurora Díaz Plaja, *La biblioteca a l'escola*; 1970. Josep Pallach, *Instituts-pilot i reforma de l'ensenyament mitjà. L'experiència francesa*; 1971. Joaquim Franch, *L'autogestió a l'escola*; 1972. Josep M. Masjuan, *Els mestres de Catalunya*. Per a més detalls, vegeu BASSA I MARTÍN, Ramon, *Literatura infantil catalana i educació (1939-1985)*, Palma, Editorial Moll, 1995, p. 95-160.

Any	Producció total	Llibres d'autor català	INLE	% de llibres infantils sobre la producció total en català
1973	-	-	483	11,11 %
1974	-	-	577	13,63 %
1975	-	-	-	18,52 %

FONT: Francesc VALLVERDÚ (1975: 106-107) i Arxiu Biblioteca Infantil Santa Creu.

De la quantitat global, dels 161 llibres infantils —indexats a partir dels set anys— publicats durant aquest període, cal observar que molts corresponen a traduccions de sèries completes, per exemple: 12 llibrets d'Alain Grée de la col·lecció «En Tom i la Irene» de l'editorial Joventut (1971-1975), o 12 llibrets d'Ellen Blance i Ann Cook, de la col·lecció «Gegant» de l'editorial Teide (1975); la col·lecció «Titelles», de l'editorial Joventut (1973-1975), o el conjunt de quinze llibrets de l'editorial Roma (1974). D'aquesta manera, una vegada inventariats els llibres infantils d'imaginació d'autor català i per a infants de més de sis anys que reunis sin les característiques determinades, quedaren seleccionades 32 obres.

Ara bé, com dèiem al principi d'aquest apartat, tot i ser un període de retraïment de la literatura infantil en català —per la repressió, les circumstàncies polítiques (consell de guerra de Burgos, estats d'excepció, reivindicacions)— hi trobam algunes obres mestres d'E. Teixidor i M. A. Capmany pel que fa a l'intent de construir un imaginari col·lectiu català. Durant aquest període la novel·la de fons històric segueix essent una de les vies més atractives per donar a conèixer la història dels Països Catalans als infants en permetre combinar els personatges reals històrics amb altres de ficticis que hi coincideixen en les mateixes coordenades d'espai i temps. Un dels autors que conrea aquest gènere és Josep Vallverdú, que dona a conèixer dos moments històrics ben diferents: un, l'època romana i la Tarracònense, en el llibre *Un cavall contra Roma* (1975); l'altre, el bandolerisme a la Catalunya del segle XVII, en el llibre *Bernat i els bandolers* (1974), en el qual tracta el tema del virrei de Catalunya, el bandolerisme i la fam d'aquells temps, les bregues internes entre els nobles i la revolta dels Segadors.

L'ambientació en el segle XIII la trobam a *L'ocell de foc* d'Emili Teixidor (1972), on compareixen joglars, goliards i templers, amb cançons de l'època i altres de noves fetes per Jaume Vidal Alcover i Miquel Martí i Pol.

Finalment, tenim una de les obres més completes, fruit d'una personalitat literària com M. Aurèlia Capmany (1971) amb la seva obra *Quim/Quima*, que abasta

un passeig literari i històric per les terres catalanes, des de l'any 1000 fins a la Guerra Civil de 1936 mitjançant la creació d'un personatge, Quim/Quima, que canvia d'època i de sexe segons els períodes històrics pels quals viatja. L'autora, tot imitant *Orlando*, de Virginia Woolf, traça amb mà ferma i destra un panorama de deu segles de la història catalana i els seus principals esdeveniments històricoculturals. És qualificada per Emili Teixidor⁴¹ «una epopeia del catalanisme».

El tema de la immigració als Països Catalans apareix en un llibre escrit el 1975, però publicat el 1976, *El Rei Gaspar* de Gabriel Janer Manila, excel·lentment redactat amb el que s'ha anomenat «realisme poètic», i que obtingué el premi Folch i Torres.

En el camp de les festes tradicionals trobam un llibret amb un anxaneta com a protagonista que ens introdueix en el món casteller: *Maginet*, «*Tap de Bassa*» de Benvingut Moyà.⁴²

Dels llibres infantils trobats, són mínims els autors illencs o del País Valencià que podrien entrar dins les condicions d'estudi. Són, bàsicament, llibres introductoris, com un recull d'*Endevinetes*⁴³ (Institut d'Estudis Eivissencs 1972), fet per l'Escola de Sant Josep d'Eivissa; un llibret de Ferran Martí Camps, que pot servir de lectura històrica de Menorca, *Retaule menorquí en quaranta figures*⁴⁴ (que, encara que figuri en els catàlegs de l'INLE *Llibres en català 1974* i *Llibres en català 1975* com a llibre juvenil, no hi anava destinat, sinó que era el premi Born 1970); un recull de rondalles de totes les Illes titulat *Rondaies de les Illes Balears*,⁴⁵ i un llibret ben original d'aventures, de Miquel Ferrà i Martorell: *El fabulós viatge del Minerva*,⁴⁶ que podem considerar un llibre juvenil en una altra col·lecció (l'acció esdevé l'any 3000 a Mallorca, amb uns personatges tan singulars com Jules Verne o l'arxiduc Lluís Salvador, barrejats amb personatges de les rondalles mallorquines com en Pere Poca Por, en Joanet de l'Onso o en Tia de la Real).

Al País Valencià, durant aquest període s'edita a Castelló el llibre d'Enric Forcada Traver *Cavallers: falta o bona?*⁴⁷ (1973) i *Nadal al cor*, un «conjunt de petits poemes que constitueixen un veritable pessebre, amb simbombes i panderetes»,⁴⁸

41. TEIXIDOR, Emili, «Literatura infantil», *Perspectiva Escolar*, núm. 73 (març 1983), p. 18-19.

42. MOYA I DOMÈNECH, *Benvingut*, Barcelona, La Galera, 1980.

43. MARTÍ CAMPS, Ferran, *Retaule menorquí en quaranta figures*, Maó, Ed. Menorca, 1973.

44. MARTÍ I CAMPS, Ferran, *Retaule menorquí en quaranta figures*. Dibuixos de Jaume Fedelich. Menorca, Editorial Menorca, 1972.

45. *Rondaies de les Illes Balears*, Palma, Moll - «Sa Nostra», 1975.

46. FERRÀ I MARTORELL, Miquel, *El fabulós viatge del Minerva*, Palma, Lluís Ripoll, 1975.

47. FORCADA TRAVER, Enric, *Cavallers: falta o bona?*, Castelló, Societat Castellonenca de Cultura, 1973.

48. Com ens informa DÍAZ-PLAJA, Aurora, «Llibres per a infants i adolescents», *Serra d'Or*, núm. 173 (1974), p. 40.

de Maria Mulet, que ja havia publicat dos anys abans un altre llibre de poemes, *Veus de xiquets*.

Pel que fa a les obres presentades al premi Folch i Torres, ens trobam que de cinc convocatòries, de 1971 a 1975, només es concedeix en tres ocasions, ja que el 1971 i 1974 és declarat desert. Les premiades són les següents: *Anna* de M. Lluïsa Solà (1972, publicada el 1973); *El meravellós viatge de Nico Huehuetl a través de Mèxic*, d'Anna Murià (1973, publicada el 1974), i *El Rei Gaspar* del mallorquí Gabriel Janer Manila (1975, publicada el 1976).

Recordem que hi ha hagut un canvi en el tipus de composició professional dels autors autòctons. És a dir, ja només un cinquanta per cent dels autors que escriuen per als infants en aquest període són ensenyants, els quals en molts dels casos pertanyien a escoles actives i veien la manca de material i la necessitat de llibres de lectura en català per als infants de les seves escoles, si volien normalitzar la situació de diglòssia de l'ensenyament i del moment d'opressió lingüística del català. Progressivament prenen la força majoritària el sector d'escriptors més professionalitzats durant aquest primer quinquenni dels anys setanta.

Esperam que aquestes pàgines ajudin a veure, a més de la part d'informació històrica, com els territoris de parla catalana han tengut una forta relació entre els moviments de renovació educativa i les propostes de millora educativa amb el món de l'edició de llibres infantils i juvenils en català. I que, gràcies a aquesta relació, es volgueren recuperar les arrels d'aquella escola catalana republicana tan enyorada, que continuaren en part durant el franquisme, i que quedaren ja més difuminades per les editorials d'ara, les quals tenen un caire més professional i un personal i uns editors formats ja en una visió més comercial i no només purament pedagògica.